

**PIOTR SERAFIN
BERNADETTA ZAWILIŃSKA**

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

PARK NARODOWY W STREFIE PODMIEJSKIEJ – OCHRONA PRZYRODY A PRESJA URBANIZACYJNA W OJCOWSKIM PARKU NARODOWYM

Abstract: National Park in a Suburban Area – Nature Conservation and Urban Pressure in Ojców National Park. The article presents the situation of Ojców National Park (OPN), its functioning being threatened with settlement development in its vicinity, related to suburbanisation and semiurbanisation processes in Cracow metropolitan area. Threats to OPN's nature from human activity, including settlement development, were perceived from the very beginning of the Park's existence. In recognition of those threats, planning efforts were made to protect OPN and its surrounding from degradation by settlement development. This article presents the results of an analysis of settlements within OPN and its buffer zone based on historical maps and current data relating to topographic objects. These results show that the protection efforts have been successful only in relation to the Park area itself, but settlements have developed intensively in its buffer zone.

Keywords: National park buffer zone, Ojców National Park, suburbanization, suburban zone.

Wprowadzenie

W Polsce od wielu lat obserwowany jest brak racjonalnej polityki przestrzennej i ułomność planowania przestrzennego, które prowadzą do chaosu urbanizacyjnego i destrukcji przestrzeni naszego kraju [Kowalewski *et al.* 2014]. W strefach podmiejskich dużych miast wystąpiły zjawiska niekontrolowanego „rozlewania się” osadnictwa (*urban sprawl*) i rozpraszania zabudowy, przynoszące negatywne skutki przyrodnicze i krajobrazowe, a także społeczne i ekonomiczne. Procesy te wystąpiły również w otoczeniu Krakowa [Hołuj, Lityński 2016a; 2016b]. Żywiołowo rozwijająca się zabudowa wkroczyła na tereny Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej, zagrażając ochronie jej najcenniejszych fragmentów, w tym Ojcowskiego Parku Narodowego (OPN).

Podmiejskie położenie OPN sprawia, że jest on narażony zarówno na presję ruchu turystycznego i rozwijającej się infrastruktury turystycznej, jak i rozwój budownictwa

mieszkańcowego oraz innych form zagospodarowania terenu związanych z nasilającymi się procesami „rozlewania się” miast i semiurbanizacji. Niewielka powierzchnia (ponad 21 km²), wydłużony kształt (12 km) i rozcłunkowane terytorium, przy silnym zagospodarowaniu przedpola sprawiają, że jest to najbardziej zagrożony ze strony działalności człowieka park narodowy w kraju [Partyka, Żółciak 2009]. Intensyfikacja użytkowania ziemi w otoczeniu OPN, a zwłaszcza rozwój zabudowy, silnie zaburza procesy przyrodnicze na terenie Parku i w jego sąsiedztwie oraz prowadzi do izolacji tego terenu i powstania tzw. efektu wyspy [Partyka, Żółciak 2009]. Zagrożenia te były dostrzegane od początku funkcjonowania OPN. W celu ochrony terenów Parku przed presją inwestycyjną opracowywano dokumenty planistyczne regulujące możliwości gospodarowania zarówno w granicach OPN, jak i w otulinie – wyznaczonej wokół Parku strefie ochronnej. Niestety ochrona wartości przyrodniczych stoi w sprzeczności z interesami ekonomicznymi właścicieli gruntów i inwestorów, a istniejące instrumenty prawne okazują się mało skuteczne w walce z presją budowlaną.

Celem pracy jest ukazanie narastającego zagrożenia dla funkcjonowania OPN związanego z rozwojem osadnictwa w Parku i jego otulinie, na tle działań na rzecz zabezpieczenia tych terenów przed narastającą presją osadniczą. W pracy dokonano analizy zabudowy w Parku i otulinie dla dwóch okresów: początku lat 60. i lat 80., na podstawie map topograficznych: Mapa Obrębowa Powiatów w skali 1:25 000 (Zarząd Topograficzny Szt. Gen., 1961) i mapa topograficzna w skali 1:10 000 (Główny Urząd Geodezji i Kartografii, arkusze nr 162.242, 162.244, 163.131, 163.133, 163.311, 163.312, 163.313, 163.314, lata wydania 1986-1988, aktualność topograficzna 1983-1988) oraz współczesnej zabudowy na podstawie bazy danych obiektów topograficznych BDOT10k (dane Centralnego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej, stan w 2013 r.). Analizy przeprowadzono w odniesieniu do obecnych granic OPN i otuliny (warstwy w formie cyfrowej uzyskano w Dyrekcji OPN). Przeprowadzono ponadto kwerendę materiałów bibliograficznych, w tym dotyczących planów zagospodarowania i ochrony OPN oraz otuliny.

1. Ojcowski Park Narodowy i plany jego ochrony

Potrzebę ochrony przyrody w dolinie Prądnika dostrzeżono już w II poł. XIX w. [Partyka 2005]. Natomiast w okresie międzywojennym powstał projekt utworzenia rezerwatu przyrody, który obejmować miał doliny Prądnika i Sąspowskiej [Richter, Szafer 1924]. Ojcowski Park Narodowy – nawiązujący granicami do proponowanego rezerwatu – utworzono w 1956 r. Jego powierzchnia wynosiła początkowo 1570,6 ha, a w 1997 r. powiększono ją do 2145,62 ha [*Rozporządzenie...* 1997]. Od tego czasu nastąpił nieznaczny wzrost powierzchni, która wynosi obecnie 2163,2 ha (stan w 2014 r.).

OPN jest najmniejszym parkiem narodowym w Polsce, a ponadto charakteryzuje się wyjątkowo niekorzystnym układem przestrzennym oraz niekorzystną lokalizacją

względem ciągów komunikacyjnych i obszarów zurbanizowanych. Teren Parku jest bardzo wydłużony (ochroną objęto fragmenty dwóch dolin: Prądnika i Sąspowskiej, wraz z przyległymi fragmentami wierzchołki jurajskiej) i rozczłonkowany (współczynnik rozwinięcia granic wynosi 3,3 i jest jednym z największych wśród parków narodowych w kraju). Ponadto w granicach OPN znajdują się tereny zagospodarowane i zamieszkałe przez człowieka (w tym wieś Ojców, licząca z końcem 2015 r. 201 mieszkańców). Dnem doliny Prądnika biegnie ruchliwa droga wojewódzka nr 773. Park przecina również droga powiatowa prowadząca z Jerzmanowic przez Ojców do Grodziska oraz drogi gminne (wprawdzie z ograniczonym ruchem samochodowym, ale użytkowane przez mieszkańców i osoby mające zezwolenia władz gminnych, praktycznie także przez grupy turystów). Ochronę Parku utrudnia też niekorzystna struktura własnościowa, do Skarbu Państwa należy jedynie 66,5% terenu Parku, a 27,9% stanowią grunty prywatne (w tym rolne i zabudowane).

Cały teren OPN i otuliny leży między dwiema drogami prowadzącymi z Krakowa do Olkusza (nr 94) i do Wolbromia (nr 794), charakteryzujących się bardzo wysokim natężeniem ruchu samochodowego. Północne granice Krakowa w linii prostej od południowej granicy otuliny dzieli odcinek 1,4 km, a od południowej granicy Parku 6 km. Najdalej na północ wysunięte krańce otuliny oddalone są od miasta o niecałe 19 km. Park otoczony jest silnie zagospodarowanymi terenami, gęstość zaludnienia w sąsiadujących z Krakowem gminach Zielonki i Wielka Wieś wynosi odpowiednio: 438 i 234 osoby/km². Ponadto w bezpośrednim sąsiedztwie OPN, częściowo w granicach otuliny, leży miasto Skała (3,8 tys. mieszkańców).

Od początku funkcjonowania OPN zwracano uwagę na to, że stanowi on jedynie małą przyrodniczą wyspę pośród otaczających go terenów zagospodarowanych przez człowieka i postulowano utworzenie strefy ochronnej wokół Parku. W 1963 r., na mocy uchwały Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie, przyjęty został *Plan zagospodarowania przestrzennego Ojcowskiego Parku Narodowego*. Był to pierwszy w Polsce plan ogólny dla parku narodowego [Partyka *et al.* 1997; Partyka 1980]. W dokumencie tym wyznaczona została strefa ochronna zwana Przedpołem Ojcowskiego Parku Narodowego, w której wprowadzono ograniczenia w gospodarczej działalności człowieka. Dzieliła się ona na dwie części. Pierwsza strefa Przedpoła obejmowała tereny bezpośrednio przyległe do Parku i mające te same wartości przyrodnicze i krajobrazowe, część terenów rolnych położonych wokół OPN oraz tereny źródłowe Prądnika i Sąspówki. Druga strefa Przedpoła objęła natomiast tereny sięgające po projektowane drogi obwodnicowe wokół OPN [Partyka 1980].

Zauważano także, że warunkiem koniecznym do utrzymania populacji wielu gatunków zwierząt jest zapewnienie możliwości migracji, a zwłaszcza utrzymanie powiązań przyrodniczych z sąsiednimi kompleksami leśnymi (Dolinkami Podkrakowskimi, lasami w okolicach Olkusza). Dla ułatwienia migracji gatunków związanych z lasami postulowano stworzenie korytarzy ekologicznych w postaci pasów leśnych [Partyka *et al.* 1997]. Koncepcja ta jednak nie została zrealizowana.

W latach 70. XX w. opracowany został kolejny projekt stref ochronnych. Zakładano wówczas, że pierwsza strefa obejmie całe zatwierdzone w planie zagospodarowania przestrzennego Przedpole. Strefie tej przypisano funkcję zabezpieczenia Parku przed negatywnymi wpływami osadnictwa, gospodarki rolnej i leśnej. Miała ona chronić przed rozwojem bezplanowego osadnictwa oraz lokalizacją zakładów przemysłowych. Proponowane ograniczenia budowlane w tej strefie były bardzo restrykcyjne, gdyż dopuszczały jedynie budownictwo na potrzeby leśnictwa i gospodarki rolnej, które musiało wpisywać się w styl regionu i mogło powstać jedynie w porozumieniu z Dyrekcją. W pierwszej strefie miały być ponadto ulokowane obiekty służące obsłudze turystyki, ale z wyłączeniem turystyki pobytowej. Zaproponowana druga strefa była bardzo rozległa (830 km²) i obejmowała południową część Wyżyny Krakowskiej, Rów Krzeszowski oraz Garb Tenczyński. Jej granice pokrywały się z granicami byłych powiatów: olkuskiego, chrzanowskiego, miechowskiego i krakowskiego. Niestety koncepcja nie doczekała się realizacji [Partyka 1980]. Nie zrealizowano również przygotowanego w tym czasie projektu powiększenia OPN [Łuczyńska-Bruzda, Partyka 1979; Partyka *et al.* 1997].

Jednocześnie w latach 70. XX w., powstała koncepcja tworzenia systemów przyrodniczych obszarów chronionych, w których tereny o niższym reżimie ochronnym miały pełnić funkcję otulin dla obszarów o wyższym reżimie [Ptaszycka-Jackowska 1993]. Zgodnie z tą ideą funkcję strefy ochronnej dla OPN miał przejąć Zespół Jurajskich Parków Krajobrazowych¹ [Łuczyńska-Bruzda 1976]. Parki te miały natomiast być otoczone obszarami chronionego krajobrazu [Ptaszycka-Jackowska 1993]. Koncepcja powierzenia funkcji strefy ochronnej parkowi krajobrazowemu nie zyskała poparcia Państwowej Rady Ochrony Przyrody i Departamentu Ochrony Przyrody Ministerstwa Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego, w opinii których strefa ochronna powinna pełnić funkcję usługową w stosunku do parku narodowego, a funkcji takiej nie można przypisać parkowi krajobrazowemu [Ptaszycka-Jackowska 1993]. Ostatecznie *Uchwałą Rady Narodowej Miasta Krakowa z 2 grudnia 1981 r.* utworzono Zespół Jurajskich Parków Krajobrazowych oraz otaczającą Park strefę ochronną, która nie wchodziła w skład Zespołu. W strefie tej obowiązywał zakaz lokowania ośrodków wypoczynku pobytowego oraz wszelkich obiektów, których użytkowanie wywierałoby negatywny wpływ na przyrodę Parku. W otulinie miały zostać wyznaczone tereny budowlane na potrzeby budownictwa jednorodzinne [Partyka 1980]. Istnienie otuliny zostało usankcjonowane również w obowiązującym obecnie *Rozporządzeniu z 8 sierpnia 1997 w sprawie Ojcowskiego Parku Narodowego* [Dz.U. nr 99, poz.607].

W 1993 r. opracowany został Plan ochrony otuliny (strefy ochronnej) Ojcowskiego Parku Narodowego, który miał służyć jako materiał operacyjny dla Dyrekcji OPN, stanowiący podstawę do uzgadniania przez dyrektora Parku planów miejscowych

¹ Projekt utworzenia Jurajskiego Parku Krajobrazowego został opracowany przez Z. Nováka z zespołem już na przełomie lat 40. i 50. XX w.

gmin sporządzanych dla terenów leżących w granicach otuliny [Zachariasz 2008]. W 1999 r. zatwierdzono *Plan ochrony Ojcowskiego Parku Narodowego*, który zgodnie z wytycznymi obowiązującej wówczas *Ustawy z 16 października 1991 r. o ochronie przyrody* sporządzono dla parku narodowego wraz z otuliną [art. 14, ust. 9]. Plan ten miał obowiązywać do 2018 r. niestety został uchylony w związku z wejściem w życie regulacji prawnych określających nowe zasady sporządzania planów ochrony [*Rozporządzenie...* 2002; Zachariasz 2008].

2. Park w obliczu presji urbanizacyjnej

Zagrożenie presją inwestycyjną zwiększyło się w latach 90. wraz z rozwojem zjawiska suburbanizacji i wzrostem kompetencji samorządów. Badania Zborowskiego [2005] wykazały, że Park wraz z otuliną już w latach 60. XX w. w całości znalazł się w strefie oddziaływania regionu miejskiego Krakowa (w strefie dojazdów do pracy). Jednak w warunkach realnego socjalizmu wzrost liczby ludności w strefie podmiejskiej Krakowa nie był szybki. Początek procesów suburbanizacji przyniosły przemiany ustrojowe na przełomie lat 80. i 90. XX w.

Tabela 1

Ludność i mieszkania w gminach Ojcowskiego Parku Narodowego i otuliny w latach 2005-2015

Gmina	Liczba ludności				Liczba mieszkań				Średnia powierzchnia użytkowa mieszkań w m ²		
	1995	2005	2015	1995 =100	1995	2005	2015	1995 =100	1995	2005	2015
Jerzmanowice-Przegonia	10 156	10 422	10 842	106,8	2 578	2 965	2 968	115,1	72	80	91
Skala	9 333	9 604	10 477	112,3	2 610	2 888	3 298	126,4	78	87	96
Sułoszowa	6 021	5 885	5 836	96,9	1 573	1 720	1 735	110,3	62	84	89
Wielka Wieś	8 129	9 305	11 231	138,2	1 941	2 526	3 549	182,8	78	105	118
Zielonki	11 931	15 640	21 279	178,4	3 005	4 916	6 921	230,3	81	111	122

Źródło: [BDL GUS].

Bardzo dynamiczny wzrost liczby ludności, a także liczby mieszkań nastąpił w sąsiadujących z Krakowem gminach Zielonki i Wielka Wieś (tab. 1). Należy zauważyć, że dynamika wzrostu liczby mieszkań w okresie 1995-2015 znacznie przewyższała dynamikę wzrostu liczby ludności, co można tłumaczyć odchodzeniem od modelu rodzin wielopokoleniowych i dążeniem młodych małżeństw do posiadania własnego domu. W badanym okresie nastąpił wyraźny wzrost średniej powierzchni mieszkań, a zatem również kubatury budynków, co jest nie bez znaczenia dla ochrony walorów

przyrodniczych i krajobrazowych. Z punktu widzenia ochrony przyrody i krajobrazu bardzo niekorzystne jest też przenoszenie miejskich wzorców urządzania posesji na tereny wiejskie. Szczególnie negatywny wpływ na środowisko przyrodnicze ma budowanie ogrodzeń, które tworząc wzdłuż dróg zwarte ciągi utrudniają migrację zwierząt.

Rosnące zainteresowanie terenami budowlanymi w atrakcyjnym przyrodniczo regionie w pobliżu Krakowa spowodowało nasilenie konfliktów pomiędzy interesami ekonomicznymi gmin i ich mieszkańców a ochroną wartości krajobrazowych i przyrodniczych [Kulesza 1996].

Ochronę terenów otuliny przed presją inwestycyjną utrudniły zmiany prawne, w wyniku których w 2002 r. przestał obowiązywać plan ochrony Parku, a w 2003 r. straciły ważność miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego uchwalone przed wejściem w życie *Ustawy z 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym*. Zgodnie z *Ustawą z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* [Dz. U. z 2003 r., nr 80, poz. 717] w przypadku terenów, dla których nie sporządzono miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, określenie sposobów zagospodarowania i warunków zabudowy terenu następowało w drodze decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu [art. 4, ust. 2]. Przy czym dla terenów leżących w granicach parku narodowego i jego otuliny wydanie takiej decyzji wymagało uzgodnienia z dyrektorem Parku [art. 53, ust. 4; art. 64]. Radecki [2007] analizując przypadki uzgadniania inwestycji w otulinie OPN zauważył dominujący problem prawny. W przypadku odmownych decyzji dyrektora, strony kierowały zażalenia do ministra właściwego do spraw środowiska, który przeważnie uchylał zaskarżone postanowienia i kierował sprawy do ponownego rozpoznania. Przyczyną uchylecia postanowień było niewłaściwe uzasadnienie dyrektora, który powoływał się na nieobowiązujące już dokumenty planistyczne, dokumenty niebędące aktami prawa miejscowego lub na zamierzenia planistyczne. W sytuacji braku odpowiednich dokumentów planistycznych, aby nie dopuścić do realizacji inwestycji, dyrektor musiał wykazać, że inwestycja ta będzie negatywnie oddziaływała na przyrodę Parku, co w przypadku pojedynczych obiektów nie było łatwe.

Szansę na powstrzymanie chaotycznej zabudowy daje uchwalenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Projekty tych planów, jak również studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, w częściach dotyczących parku narodowego i jego otuliny wymagają uzgodnienia z dyrektorem parku narodowego w zakresie ustaleń, mogących mieć negatywny wpływ na ochronę przyrody parku [*Ustawa...* 2004]. Niestety w praktyce gminne dokumenty planistyczne tworzone są pod presją środowisk kierujących się interesami ekonomicznymi i dążących do powiększania terenów przeznaczonych pod zabudowę. Sprzeczność interesów ekonomicznych i potrzeb ochrony przyrody sprawiała, że proces uzgadniania dokumentów wydłużał się. Sytuację tę wykorzystywali inwestorzy wnioskujący o zabudowę terenów, które – zgodnie z wcześniejszymi planami – nie miały być terenami zainwestowanymi i stanowić miały korytarze ekologiczne [Klasa, Sołtys-Lelek 2013].

Z końcem 2016 r. obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego posiadały gminy: Jerzmanowice-Przegonia, Sułoszowa, Wielka Wieś i Zielonki. Plany te w całości obejmowały tereny OPN i otuliny położone w ich granicach administracyjnych. Obowiązującego planu nie miała gmina Skąła. Prace planistyczne podjęła również dyrekcja OPN. Po kilkunastu latach funkcjonowania w warunkach braku planu ochrony parku, w 2016 r. wyłożono do publicznego wglądu projekt planu. Konsultacje tego dokumentu wywołały jednak falę protestów. Sprzeciwy dotyczyły głównie ograniczenia możliwości gospodarowania (w tym rozwoju zabudowy) w otulinie.

3. Rozwój zabudowy w Parku i otulinie

Analiza archiwalnych map topograficznych oraz obecnego stanu zabudowy terenów OPN i otuliny wykazała, że rozwój zabudowy w granicach parku narodowego został powstrzymany. Współcześnie zagęszczenie budynków na tym obszarze jest nieznacznie wyższe niż w latach 80. XX w. (tab. 2 i 3). Intensywny rozwój osadnictwa widoczny jest natomiast w granicach otuliny. Najsilniej zabudowana została południowa część strefy ochronnej, w sąsiadujących z Krakowem gminach Wielka Wieś i Zielonki (ryc. 1), ale również w miejscowościach położonych w północnej części (Skąła, Wielmoża, Sułoszowa, Sąpów i Wola Kalinowska) odnotowano wyraźny wzrost zagęszczenia budynków.

Ze względu na ochronę przyrody szczególnie niekorzystne jest powstawanie nowej zabudowy w bezpośrednim sąsiedztwie Parku. Wprawdzie w strefie do 100 m od granicy OPN zabudowa nie rozwijała się dotychczas tak intensywnie, jak w pozostałych częściach otuliny (tab. 2), jednak postępujące zainwestowanie strefy ochronnej sprawia, że presja inwestycyjna na obszary sąsiadujące z Parkiem jest coraz silniejsza.

Tabela 2

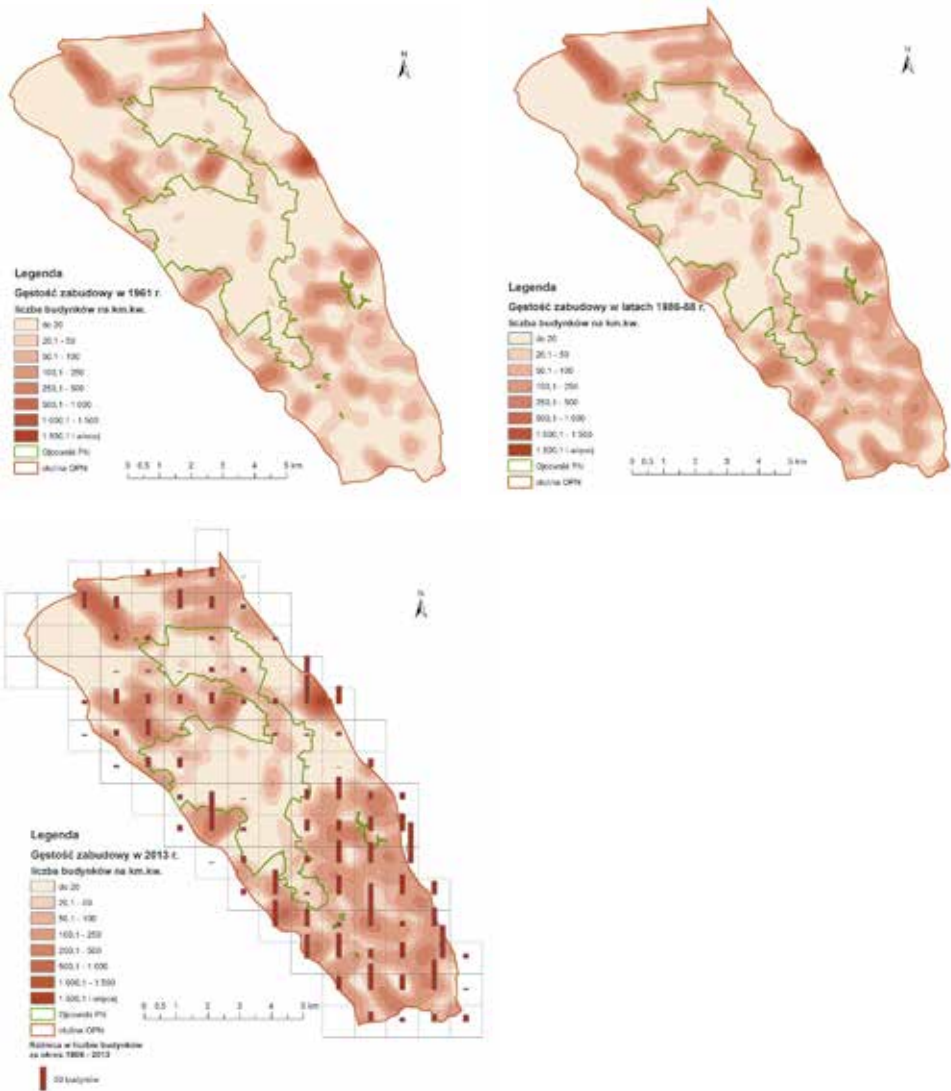
Zagęszczenie budynków w Ojcowskim Parku Narodowym i otulinie

Lata	OPN ^a	Otulina ^a		
		ogółem	do 100 m od granicy OPN	do 500 m od granicy OPN
liczba budynków na 1 km ²				
1961 ^b	9,0	65,7	40,9	53,1
1986-88	19,2	99,0	56,6	77,5
2013	20,2	132,0	72,2	102,5

a – dane odnoszą się do współczesnych granic OPN i otuliny

b – dane mają charakter szacunkowy, gdyż w części terenów zabudowanych jednoznaczne określenie liczby budynków było niemożliwe.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie map topograficznych i danych CODGiK (tab. 2-4).

Ryc. 1. Gęstość zabudowy w latach: (1) 1961, (2) 1986-1988, (3) 2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie map topograficznych i danych CODGiK.

Tabela 3

 Struktura powierzchni Ojcowskiego Parku Narodowego i otuliny
 w podziale na strefy gęstości zabudowy

Strefy gęstości zabudowy (liczba budynków/km ²)	Powierzchnia OPN ^a (%)			Powierzchnia otuliny ^a (%)			Razem OPN i otulina ^a (%)		
	1961	1986-88	2013	1961	1986-88	2013	1961	1986-88	2013
Do 20,0	79,6	56,7	54,4	44,3	31,8	24,0	53,1	38,0	31,6
20,1-50,0	16,6	30,0	28,0	24,4	17,8	12,7	22,4	20,9	16,5
50,1-100,0	3,3	11,4	15,0	16,6	22,7	20,8	13,3	19,9	19,3
100,1-250,0	0,5	1,9	2,6	9,9	20,0	31,4	7,6	15,4	24,2
250,1-500,0	0,0	0,0	0,0	3,6	5,7	8,9	2,7	4,3	6,7
500,1-1000,0	0,0	0,0	0,0	0,8	1,6	1,8	0,6	1,2	1,4
1000,1-1500,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2
1500,1-2000,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1

a – dane odnoszą się do współczesnych granic OPN i otuliny

Paradoksalnie gęstość zabudowy w otulinie – która utworzona została dla ochrony OPN przed zagrożeniami zewnętrznymi, w tym presją osadniczą – jest wyższa niż w częściach gmin leżących poza OPN i otuliną (tab. 4). Największa gęstość zabudowy w otulinie występuje w gminach Wielka Wieś, Skąła i Zielonki. Na podstawie liczby budynków mieszkalnych oszacować można, że w 2013 r. tereny otuliny zamieszkiwało niemal 14 tys. osób².

Tabela 4

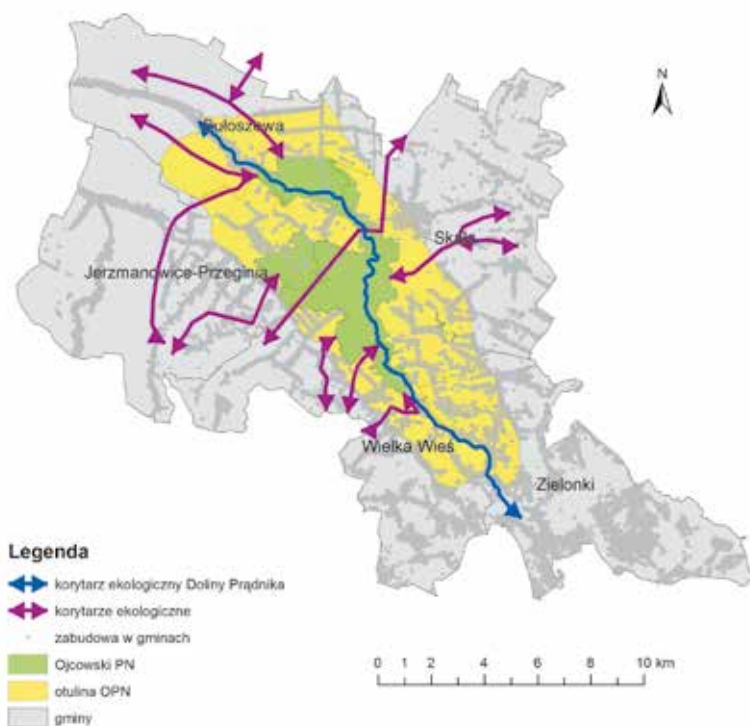
Zagęszczenie budynków w gminach Ojcowskiego Parku Narodowego i otuliny

Gmina	Liczba budynków na 1 km ²			
	ogółem	w granicach OPN	w granicach otuliny	poza terenem OPN i otuliny
Jerzmanowice-Przegonia	94,0	26,1	112,0	95,4
Skąła	95,7	15,2	144,6	98,5
Sułoszowa	82,8	25,3	113,8	72,6
Wielka Wieś	134,2	32,9	147,7	133,1
Zielonki	200,9	–	143,2	214,0
Razem	116,7	20,2	132,0	122,0

² Szacunku dokonano przyjmując średnią dla poszczególnych gmin liczbę mieszkańców przypadających na jeden budynek mieszkalny.

Charakterystyczną cechą terenów otaczających Park jest rozwój osadnictwa wzdłuż dróg i powstawanie zwartych ciągów zabudowanych i ogrodzonych posesji, stanowiących bariery dla migracji zwierząt. Pomiar dokonany z wykorzystaniem serwisów internetowych Google Maps i Geoportal oraz własnych obserwacji w terenie wykazał, że łączna długość zabudowanych i/lub ogrodzonych działek ciągnących się po jednej lub obydwu stronach dróg, którymi prowadzą granice otuliny stanowi 69% ich ogólnej długości.

Bardzo ograniczona została drożność korytarzy ekologicznych łączących OPN z kompleksami leśnymi Dolinek Podkrakowskich (ryc. 2). Możliwość migracji zwierząt utrudnia zarówno wysokie natężenie ruchu samochodowego na drodze nr 94 (Kraków – Olkusz), jak i zagospodarowanie terenu. W przyszłości rozwój zabudowy w gminach Skąta i Sułoszowa ograniczały będą połączenia ekologiczne OPN z parkami krajobrazowymi Orlich Gniazd i Dłubniańskim.

Ryc. 2. Korytarze ekologiczne na tle istniejącej zabudowy w Ojcowskim Parku Narodowym i jego otoczeniu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów OPN.

Podsumowanie

Zagrożenia dla przyrody OPN ze strony działalności człowieka, w tym rozwoju osadnictwa były dostrzegane od początku jego funkcjonowania. Podejmowano więc działania planistyczne mające na celu zabezpieczenie OPN i jego przedpola przed degradacją spowodowaną rozwojem zabudowy. Ochronie Parku przed zagrożeniami zewnętrznymi służyć miała otulina, którą wyznaczono już w latach 60. XX w.

Dokonana w pracy analiza zabudowy w OPN i otulinie na podstawie map archiwalnych oraz współczesnych danych obiektów topograficznych wykazała, że wzrost liczby budynków w granicach parku narodowego został zahamowany. Znacznie wzrosła natomiast intensywność zabudowy w otulinie. Zagęszczenie budynków w jej granicach jest obecnie wyższe niż w częściach gmin położonych poza OPN i jego strefą ochronną.

Atrakcyjność zamieszkania w sąsiedztwie parku narodowego, przy braku naturalnych barier dla rozwoju osadnictwa spowodowały, że tereny otuliny znalazły się pod silną presją urbanizacyjną. Ułomność planowania przestrzennego i brak odpowiednich przepisów prawnych sprawiły, że interes jednostek przeważał nad potrzebą ochrony jednego z najstarszych i najbardziej znanych parków narodowych w Polsce. Otulina nie spełnia właściwie swoich funkcji, a Park – zgodnie z przewidywaniami Partyki i Żółciaka [2009, s. 231] – *staje się podmiejskim laskiem, podobnie jak Lasek Wolski dla Krakowa, Bielański dla Warszawy....*

Podziękowania

Autorzy pragną podziękować Panu dr Józefowi Partyce (zastępcy dyrektora OPN) za udostępnienie materiałów i pomoc w opracowaniu artykułu oraz Pani Adeli Malak za współpracę przy digitalizacji arkuszy map analogowych.

Literatura

- Hołuj A., Lityński P., 2016a, *Następstwa ekonomiczne efektu Urban sprawl*, [w:] *Spoleczno-ekonomiczne przemiany w strefie podmiejskiej miast. Studium przypadku Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego*, A. Noworól, A. Hołuj (red.). CeDeWu, Warszawa.
- Hołuj A., Lityński P., 2016b, *Proces Urban sprawl w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym*, [w:] *Spoleczno-ekonomiczne... op. cit.*
- Klasa A., Sołtys-Lelek A., 2003, *Aktualne problemy ochrony przyrody Ojcowskiego Parku Narodowego (Polska Południowa)*. Prądnik. Prace Muz. Szafera, 23, s. 7–52.
- Kowalewski A., Mordasewicz J., Osiatyński J., Regulski J., Stępień J., Śleszyński P., 2014, *Ekonomiczne straty i społeczne koszty niekontrolowanej urbanizacji w Polsce – wybrane fragmenty raportu*. Samorząd Terytorialny, 4, s. 5–21.

- Kulesza M., 1996, *Problemy ochrony krajobrazu w warunkach samorządności terytorialnej*, [w:] *Ochrona krajobrazu Ojcowskiego Parku Narodowego w warunkach samorządności terytorialnej. Materiały sesyjne*, M. Łuczyńska-Bruzda (red.). Instytut Architektury Krajobrazu Politechniki Krakowskiej, Kraków.
- Łuczyńska-Bruzda M., 1976, *Jurajski Park Krajobrazowy strefą ochronną Ojcowskiego Parku Narodowego*. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą*, 32, 1, s. 10-19.
- Łuczyńska-Bruzda M., Partyka J., 1979, *Ojcowski Park Narodowy – potrzeba poszerzenia granic*. *Teka Komisji Urb. Arch.*, 13, s. 73–80.
- Partyka J., 1980, *Projekt strefy ochronnej Ojcowskiego Parku Narodowego*. *Parki Narodowe i Rezerваты Przyrody*, 1 (1), s. 44–49.
- Partyka J., 2005, *Zmiany w użytkowaniu ziemi na obszarze Ojcowskiego Parku Narodowego w ciągu XIX i XX wieku*. *Prądnik. Prace Muzeum Szafera*, 15, s. 7–138.
- Partyka J., Żółciak J., 2009, *Ochrona dziedzictwa Ojcowskiego Parku Narodowego czy doraźne korzyści? Trudny wybór*, [w:] *Gospodarka i Przestrzeń*, B. Domański, W. Kurek (red.). Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków.
- Partyka J., Klasa A., Żółciak J., 1997, *Sukcesy i porażki ochrony przyrody Ojcowskiego Parku Narodowego*. *Folia Geographica. Series Geographica-Physica*, t. XXVIII, s. 79–91.
- Ptaszycka-Jackowska D., 1993, *Kształtowanie stref ochronnych przyrodniczych obszarów chronionych*. Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Oddział w Krakowie, Kraków.
- Radecki W., 2007, *Ochrona parków narodowych przed zagrożeniami zewnętrznymi (na kilku przykładach z Ojcowskiego Parku Narodowego)*. *Prądnik. Prace Muz. Szafera*, 17, s. 21–32.
- Richter S., Szafer W., 1924, *Projekt rezerwatu w dolinie Prądnika*. *Ochrona Przyrody*, 4, s. 92–97.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z 15 kwietnia 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania projektu planu ochrony dla parku narodowego*, Dz. U. 2002, nr 55, poz. 495.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 8 sierpnia 1997 w sprawie Ojcowskiego Parku Narodowego*, Dz.U. nr 99, poz. 607.
- Ustawa z 16 października 1991 r. o ochronie przyrody*, Dz.U. 1991, nr 114, poz. 492.
- Ustawa z 27 marca 2003 o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, Dz.U. 2003, nr 80, poz. 717.
- Ustawa z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody*, Dz.U. 2004, nr 92, poz. 880, z późn. zm.
- Zachariasz A., 2008, *Ojcowski Park Narodowy*. *Czasopismo Techniczne, Architektura*, 1-A, s. 5-27.
- Zborowski A., 2005, *Przemiany struktury społeczno-przestrzennej regionu miejskiego w okresie realnego socjalizmu i transformacji ustrojowej (na przykładzie Krakowa)*. Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków.